

ладнання. Також необхідно проводити порівняльний аналіз імпортованого та вітчизняного обладнання.

У сучасній редакції "Критеріїв та індикаторів сталого розвитку лісової галузі України" питання, які стосуються торговельної діяльності упущені. Оскільки торговельна діяльність відіграє дуже важливу і не завжди позитивну роль у діяльності українських лісових підприємств, то важливо включити критерії та індикатори збалансованої торгівлі до принципів сталого управління лісами.

Показники еколого-економічної ефективності експорту та імпорту лісових підприємств разом з розробленими автором аналітичними індексами для еколого-економічної оцінки зовнішньої торгівлі лісових підприємств доцільно використати як індикатори збалансованої торгівлі.

Література

1. **Постанова** Президії національної Академії наук України. "Про наукові основи сталого розвитку України" № 110 від 15.04.1998.

2. **Послання** Президента України до ВРУ. "Україна: поступ у ХХІ століття Стратегія економічної та соціальної політики на 2000-2004 рр." № 276 а/2000 від 23.02.2000.

3. **Постанова** ВРУ. "Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" № 188/98-ВР від 05.03.1998.

4. **Максимець О.В.** Теоретичні основи врахування екологічних факторів у зовнішній торгівлі лісопродукцією// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2003, вип. 13.4. – С. 224-230.

5. **Максимець О.В.** Управління експортною діяльністю лісових підприємств України на еколого-економічних засадах// Зб. матер. VII міжнар. наук.-практ. конф.: "Міжнародно-правове регулювання торгівлі: проблеми теорії і практики". – Київ, травень 2004. – С. 218-219.

6. **Критерії та індикатори сталого розвитку лісової галузі України:** Методичні рекомендації з питань ведення та управління лісовим господарством/ О.І. Фурдичко, В.П. Патики, А.Л. Бойко та ін.; УААН. Інститут агроекології та біотехнології. – К.: Нора-прінт, 2003. – 138 с.

УДК 330.133.7

*Студ. М.Г. Подольчак; доц. Л.Д. Загвойська,
канд. екон. наук – УкрДЛТУ*

МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ВАРТОСТІ КОМПОНЕНТІВ ДОВКІЛЛЯ

Зроблено огляд основних підходів до визначення загальної економічної вартості компонентів довкілля. Розкрито їх зміст, переваги та недоліки.

Ключові слова: загальна економічна вартість, готовність платити, готовність прийняти компенсацію.

Stud. M.G. Podolchak; doc. L.D. Zahvoyska – USUFWT

Ways of determining the economic value of environmental components

The survey of the main approaches to determining total economic value of environmental components has been made. Their content, advantages and disadvantages have been revealed.

Keywords: total economic value, willingness-to-pay, willingness-to-accept.

Сьогодні в умовах екологічної кризи, яка давно набула глобального масштабу, важливим є курс на досягнення сталого розвитку. Проблема невідповідності людських потреб і ресурсів довкілля набула гострої актуальності. За таких умов прийняття виважених економічних, екологічних і соціальних рішень є дуже важливим. Однак, такі рішення вимагають наявності об'єктивної та адекватної інформації, відповідного рівня свідомості та новітніх наукових досліджень.

Питання економічної оцінки природних благ, ресурсів чи довкілля в цілому є певною мірою риторичним. Як можна визначити грошову вартість чистого повітря, засніженої гірської вершини чи лісової галявини? Що при цьому необхідно враховувати, а чим можна знехтувати? Чи може людина оцінити подібні блага і чи має на це моральне право? Однак, на сьогодні оцінка довкілляних благ є необхідною у запровадженні нового виробництва, схваленні інвестиційних проектів, здійсненні державного планування та галузевої політики тощо [7].

Перші спроби оцінити природні блага були здійснені в середині ХХ століття. Було розроблено ряд підходів, які вдосконалюються та урізноманітнюються досі. У 80-их роках ХХ ст. було започатковано нові методи і концепції економічної вартості, які розглядали власне поняття самої економічної вартості та її компонентів, що відкрило нове поле діяльності для науковців [5]. Варто зазначити, що визначення загальної економічної вартості та її окремих компонентів широко варіюють. Особливо це торкається вартості існування (*existence value*) та вартості вибору (*option value*), для яких наводяться різні визначення та інтерпретації. Вченими ідентифіковано такі вартості як рекреаційна, вартість споживання домашніми господарствами, вартість прямого використання, вартість вибору, існування, спадщини, втрат тощо [4, 5]. Однак, структура загальної економічної вартості загальноприйнята і включає два елементи: вартість використання та вартість існування [5].

Згодом стало зрозуміло, що різні методи оцінюють різні елементи вартості і тому мають свої особливості та обмеження у застосуванні. Універсального методу для визначення загальної економічної вартості немає. Кожен метод має свої переваги і недоліки [4].

Із розвитком вчення про еколого-економічну ефективність та концепції сталого розвитку українські науковці [3] довели, що при визначенні економічної вартості варто враховувати такі принципи: принцип комплексності оцінок, дефіцитності окремих компонентів, регіональної диференціації оцінок, динамічності оцінок у часі та врахування бумеранг-ефектів.

Для оцінки вартості природних ресурсів чи об'єктів використовують різні методи залежно від того, який саме ресурс ми оцінюємо, наскільки суворими є вимоги до аналізованих даних та обмеження, які при цьому допускаються. Згадані методи можна поділити на дві категорії: методи, які використовують сурогатні ринки для визначення вартості, або непрямі методи (метод запобіжних витрат, метод гедонічного ціноутворення, метод витрат на подорож), а також прямі методи виявлення суб'єктивної оцінки – метод умовного оцінювання [1].

Метод запобіжних витрат (МЗВ) (*averting expenditure method*) досліджує поведінку споживачів на реальних ринках. Бажаючи уникнути можливого ризику, споживачі купують товари і послуги, які дають змогу покращити їхнє власне довкілля. Ці придбання є ефективними заміниками якості довкілля. Якщо якість загального довкілля покращується, то споживачі можуть менше витрачати на придбання товарів-замінників. Таке зменшення витрат на запобігання ризику можна розглядати як непряму оцінку індивідуальної готовності платити за прирісні вигоди екологічної політики. При цьому припускають, що між якістю загального довкілля і товарами-замінниками існує статистичний зв'язок та існують товари-замінники для благ довкілля. Недоліком МЗВ є спільне продукування кількох виробів чи послуг, коли певні запобіжні витрати спричиняються не тільки до покращення довкілля, але й до отримання інших вигод, скажімо, комфорт чи зручність [2]. Тому, зменшення запобіжних витрат може бути неадекватним прирісним вигодам. Цей метод часто використовують для визначення вартості людського життя, здоров'я населення, вартості чистої питної води чи повітря.

Метод гедонічного ціноутворення (МГЦ) (*hedonic pricing method*) базується на теорії *Lancaster'a*, *Griliches'a* і *Rosen'a* [2]. Згідно з цією теорією, потоки послуг довкілля можна представити як елементи вектора характеристик, котрий описує ринково оцінене благо. Метод намагається встановити залежність між якістю послуг довкілля (наприклад, рівнем шумових забруднень, чистоти повітря, мальовничості околиць) і цінами ринкових благ (наприклад, на житло). Таке трактування вартості дає змогу стверджувати, що імпліцитні, тобто нечітко виражені, але внутрішньо притаманні ціни, існують для кожної властивості чи характеристики товару, їх можна визначити на основі експліцитних, ринкових цін на товари та послуги. Прикладами застосування методу є ринки житла та праці. При цьому основним завданням є визначення імпліцитної ціни блага – ринкові ціни на товари та послуги мають відображати капіталізовану вартість якості довкілля. Метод уловлює тільки ті зміни якості елементів довкілля, які відображаються ринковими цінами, його застосування обмежене проблемами, що виникають у регресійному аналізі.

Метод витрат на подорож (МВП) (*travel cost method*) використовують для оцінки рекреаційних "товарів" і "послуг". Його запропонував економіст *H. Hotelling* у 1947 році, але формально обґрунтували економісти *Wood* і *Trice*, *Clawson* і *Knetsch* [1, 2]. В його основі – припущення Г. Хоттелінга про те, що поведінку людини можна використовувати для побудови кривих попиту та розрахунку вартості неоціненого ринком екологічного блага, розглядаючи зростаючі транспортні витрати як замітник наявних допустимих цін. Ціну продажу благ розглядають як вираження готовності платити за право споживати благо або за ту корисність, яку від нього можна отримати. Зазвичай, такі блага (наприклад, міський парк) надаються безкоштовно, або за незначну плату. Цінність вигод, які отримані від відвідин парку, як правило, перевищує вартість вхідного квитка, причому ця різниця є так званим надлишком споживача. Для визначення сумарного надлишку споживача будують криву попиту на основі реального використання блага.

Модель інтенсивності відвідування парку будують шляхом анкетного опитування його відвідувачів. Респондентів запитують про те, скільки грошей і часу вони витрачають на відвідання парку, про відстань до нього та інші соціо-економічні параметри. МВП визначає тільки рекреаційні чи отримані від об'єкта блага, або дає оцінку природним ресурсам загалом. Однак, метод не оцінює вартості, не пов'язані зі споживанням. Ні вартість відкладеної альтернативи (*option value*), ні вартість існування (*existence value*) не відображені в отриманій кількісній оцінці, тому отримана вартість розглядається як занижена вартість аналізованого ресурсу [2].

Методи умовного оцінювання (МУО) (*contingent valuation methods*) використовують у випадках, коли не існує ринків для екологічних товарів і послуг, або ж вони погано розвинуті, коли відсутні товари-замінники і неможливо оцінити довкілля, використовуючи ринкові методи. Тоді доцільним є застосування методів умовного оцінювання. Цей метод був запропонований і вперше застосований для оцінки вартості суспільних благ, таких як доступ до парків, чисте повітря, вода, біорізноманіття, мальовничі пейзажі та окремі природні об'єкти. Особливістю суспільних благ є їх неконкурентність та неексклюзивність. Метод передбачає визначення готовності респондентів платити за благо або їхньої згоди прийняти компенсацію за відсутність даного блага. Отримані дані сумують для приблизної оцінки сукупної готовності платити або згоди прийняти компенсацію.

За винятком методу витрат на подорож, методи непрямой оцінки спочатку вивчають зміни в якості довкілля, а потім визначають вартість цих змін. Методи ж умовного оцінювання спрямовані на індивідуума та визначення його сприйняття даних змін [4]. Причому ці зміни можуть бути гіпотетичними. Після того, як шляхом опитування визначені цінності репрезентативної групи людей, їх зводять в одну загальну цінність.

МУО базуються на принципах неокласичної економіки, а саме на вченні про відхилення в надлишку споживача, запропонованому Хіксом, зокрема компенсаційному та еквівалентному відхиленнях [1]. Варто зазначити, що готовність платити за збереження якості довкілля залежить від доходу респондента, а згода прийняти компенсацію не залежить від нього. Численні дослідження показують [6, 8], що згода прийняти компенсацію в багато разів перевищує готовність платити за блага, які не мають замінників, і на які індивідууми мають юридичні чи основані на традиції майнові права. Якщо людині надати право власності на певне благо, то вона буде оцінювати його значно дорожче, ніж сама готова за нього заплатити. Така поведінка має глибоке психологічне коріння. Тому згоду прийняти компенсацію потрібно використовувати, коли людей змушують відмовитись від чогось, або коли їм завдана шкода. Готовність платити використовують, коли в індивідуума запитують про його бажання покращити якість довкілля [1, 6, 8].

Перевагою методу є можливість визначити вартість існування. Метод не спирається на традиційні ринки чи товари-замінники. МВП та МГЦ оцінюють тільки ті екологічні блага, які вже існують, але не ті, які можуть з'явитись в майбутньому. Якість природних благ, зокрема ландшафтів, лісів, во-

дойм, змінюються, тому для прийняття виважених рішень необхідно знати уподобання людей щодо якості цих благ [7]. На сьогодні розроблена велика кількість різновидів МУО, кожен з яких має свої особливості, переваги та недоліки.

Пряме опитування (direct questioning). Існує два типи опитування: торги з однією пропозицією та ітеративні торги. У першому випадку респондента просять назвати максимальну суму, яку він готовий заплатити за благо, або ж отримати в якості компенсації за втрату блага. Відповіді опрацьовують для отримання середнього результату та екстраполують, щоб встановити сумарну готовність платити або сумарну згоду прийняти компенсацію [6].

Другий тип – ітеративні ігри (*bidding games*) – не вимагають від респондента називати певну суму, а тільки визначитися, чи буде він платити \$X за певне благо, чи ні. Дана сума багатократно змінюється до тих пір, поки не буде виявлена максимальна готовність платити чи згода прийняти компенсацію. Недоліком цього варіанту є наявність прихованого "зміщення в початковій точці". Перевагою є менше середньоквадратичне відхилення відповідей у відношенні грошових засобів. Недоліками також є неадекватні відповіді, зокрема, занижена оцінка благ при виявленні готовності платити, та завищення вартості, коли мова йде про згоду прийняти компенсацію; можлива нульова оцінка, або відсутність відповіді, а також стратегічна поведінка [6, 8].

Формат референдуму (referendum) – метод опитування, коли респондента питають, чи готовий він заплатити певну суму за покращення якості благ, чи ні. Вимагає відповіді "так", або "ні". Перевага – простота, зрозумілість, менший відсоток відсутності відповідей, менша ймовірність стратегічної поведінки.

Умове ранжування (contingent ranking) – дає респонденту більше альтернатив. Кожна альтернатива може мати різний набір атрибутів. Причому, одна з альтернатив має грошовий вираз. Респондент вибирає найкращу альтернативу, і оскільки кожна альтернатива має грошовий атрибут, обчислюється готовність платити. Перевагою є те, що респонденту легше вибрати одну з кількох альтернатив, ніж дати грошову оцінку благам [6].

Умовна активність (contingent activity) – респондента запитують як зміниться його поведінка, якщо характеристики довкілля певним чином зміняться.

Універсального методу для визначення вартості довкілляних благ немає. Кожен із запропонованих методів має свої переваги і недоліки. Однак, при оцінці вигод довкілля та прийнятті управлінських рішень необхідним є врахування уподобань суспільства. Тому доцільним є використання методу умовного оцінювання, оскільки він враховує суспільні уподобання та дає змогу визначити вартість існування, яку не враховують непрямі методи.

Література

1. Диксон Д., Скура Л., Карпентер Р., Шерман П. Экономический анализ воздействия на окружающую среду/ Пер. с англ. А.Н. Сальникова, С.С. Шальпиной. Научные редакторы перевода и авторы предисловия С.Н. Бобылев, Т.Г. Леонова, М.И. Сметанина. – М.: Вита-пресс, 2000. – 272 с.
2. Лазор О.Я., Загвойська Л.Д. Використання еколого-економічних підходів та методів для проведення екологічної експертизи. У кн.: Лазор О.Я. Екологічна експертиза: теорія, методологія, практика/ За ред. М.Д. Лесечка: Монографія. – Львів: Ліга-Прес, 2002.

3. Туниця Ю.Ю. Екологічна Конституція Землі. Ідея. Концепція. Проблеми. Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – 298 с.
4. Bishop, R. Romano, D. Environmental Resource Valuation: Applications of the Contingent Valuation Method in Italy. – Kluwer Academic Publishers, 1998. – 286 p.
5. Callan, S. and Thomas, J. Environmental Economics and Management. Theory, Policy and Applications. – Chicago: Irwin, 1996.
6. Freeman, A.M. The Measurement of Environmental and Resource Values: Theory and Methods. – Resources for the Future, 1994. – 516 p.
7. Garrod, G. Kenneth, G.W. Economic Valuation of the Environment – Edward Elgar, 1999. – 384 p.
8. Report of the NOAA Panel on Contingent Valuation. January 11, 1993.

УДК 657.052

Ст. викл. Т.Ю. Пономарьова¹ – Інститут ПіСТ

ПОДАТОК З ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Розглянуто питання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. Зменшення податкової ставки дасть змогу збільшити надходження до бюджету, підвищити заробітну плату та покращити податкову дисципліну.

*Senior teacher T.Y. Ponomaiova – Institute of enterprise
and modern technologies*

Tax from profits of physical persons: advantages and failing

Author of the article deals with question of taxation of physical persons' income. The reduction of tax rate will allow to increase the receipt to the budget, raise the salary and improve the tax discipline.

Податки є невід'ємною частиною фінансового господарства держави. Вони є найважливішим джерелом формування доходів держави та невдоволення підприємств. Встановлення, розподіл, справляння і використання податків становлять одну із основних функцій держави. Протягом всієї історії людства держава прагне обкласти податками всіх громадян країни. При цьому платники податків використовують різні шляхи для того щоб уникнути податків або, принаймні, мінімізувати свої податкові платежі. Суть опору обумовлюється таким фактором як податковий тиск. Високі податки завжди викликають таку реакцію. Висока податкова ставка податку убиває сам податок, тобто виникає реакція щодо обходу законів, еміграції та контрабанди. В Україні податкова система – це найважливіший економічний чинник державного регулювання економіки. Саме від неї залежить ефективне функціонування господарського комплексу в цілому.

З 1 січня 2004 року набрав чинності Закон України "Про податок з доходів фізичних осіб". Механізм оподаткування фізичних осіб у прийнятому законі істотно відрізняється від раніше діючої системи оподаткування. Замість діючих раніше п'яти ставок оподаткування – 10, 15, 20, 30, 40 % законом передбачено впровадження однієї ставки – 15 %, а на перехідний період

¹ Тетяна Юрївна ПОНОМАРЬОВА – Інститут підприємництва та сучасних технологій, старший викладач кафедри економічної теорії. М. Житомир вул. Космонавтів 56 кв. 43. Тел 33-70-13